

AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 4-EYLÜL 2014
Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi

TÜRK HALK ANLATILARINDA “MİSAFİRPERVERLİK” OLGUSU VE PSİKO-SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK²

Sevgi, saygı, sadakat, güven ve doğruluk ilkesi üzerine bina edilen toplumlar sağlam ve sağlıklı bir yapıya sahiptir. Bunların temelinde ise insan sevgisi yatar. Türk kültüründe insan sevgisinin ve insana verilen değer in önemli bir yeri vardır ve bu duygu, beraberinde “misafirperverlik” olgusunu da getirmiştir. Vermenin, paylaşmanın ve fedakârlığın sembolü olan Türk misafirperverliği, sosyal hayatın her aşamasında olduğu gibi sanat dünyasını da etkileyerek sinemanın, resmin, şiirin ve müziğin yanında halk edebiyatı anlatı türlerinde de yerini bulmuştur. Özellikle masal, hikâye, fıkra ve efsanelerde misafire verilen önem, ait olduğu Türk toplumunun psiko-sosyal yapısını da ortaya koymaktadır.

“*Sefer eden, yoldan gelen, yolcu; yolculuk sırasında, birisinin evine inen kimse; bir kimsenin evinde geçici bir süre için ağırlanan, ikram gören kişi...*” şeklinde tanımlanan misafir ve misafirlik geleneği, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Sevginin, güvenin, paylaşmanın ve fedakârlığın sembolü olan misafir ağırlama ise ev sahibinin cömertliğini, asaletini, ahlâkî ve sosyal yönünü ortaya koyar. Misafir kabul etmeyi, misafiri en iyi şekilde ağırlamayı büyük bir onur sayan insanımız, bu yönüyle bütün dünyaya örnek olmuştur.

Eski Türk kültüründe “konuk” olarak yer alan misafir, bir kutluluk ve uğur işareti sayılmış, her topluluk veya ailede konuk için bir “konukluk” (konuk evi) ve otağ dikilmiştir (Ögel 1988, 315). “*Konuk gelse, kutluluk gelir.*” sözü de bu kültürün bir uzantısıdır. Misafir ağırlamanın asil bir görev olduğu kabul edilen kültürümüzde, konuk evi ve konuk aşî müşterek mal olarak kabul edilmiştir. Ögel’in belirttiğine göre; konuğun kendisine aş, hayvanına yem alma, atalardan gelen bir miras hakkıdır ve zorunludur. Konuk aşî vermeyenler, konuk tarafından dava edilebilir. Ceza olarak “at ve giyim” alınabilir. Ancak alınan “at ve giyim”, konuğun kendisine değil beyine verilir (Ögel 1988, 317).

Yine eski Türk geleneğine göre, konuk aşî, konuğun mevkii ile uygun olmalıdır. Konuğa, hak ettiğinin altında bir ikram yapılırsa (örneğin, toklu yerine oğlak kesilirse) evi bırakıp gidebilir. Ancak giderken, hakkına karşılık

1. 07-09 Ekim 2010 tarihinde Erciyes Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu’nun iş birliğiyle Kayseri’de düzenlenen; “*Uluslararası Türk Dilinin ve Edebiyatının Yayılma Alanları*” konulu bilgi şöleninde bildiri olarak sunulmuştur.

2. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi / ELAZIĞ

evden bir şeyle götürme yetkisine de sahiptir (Ögel 1988: 317). Kuzey Yakut Türklerinde, konukların ev sahibinden yemek ve yatak isteme hakkı vardır. Onun için, Yakutlar yola çıkarken yanlarına bir şey almazlar. (Ögel 1988, 317).

Kutadgu Bilig'in birçok yerinde misafirperverliği konu alan beyitler bulunmaktadır. Bunlardan sadece bir beyti örnek olarak vermek istiyoruz:

*“Yitürse içürse todursa karın
Kurug idmasa birse özde barın”*

(Yedirip içirerek, karınlarını doyurduktan sonra da boş göndermemeli, neyi varsa, onlara ihsanda bulunmalıdır.) (Yıldırım 2002, 92) .

Osmanlı askeri teşkilatını Avrupa'ya tanıtan meşhur Comte de Marsigli, Türk toplumunun misafirperverliği ile ilgili olarak; *“Türkler, hiçbir din farkı gözetmeksizin bütün yabancılara karşı son derece misafirperverdirler. Ana yollar civarındaki köylerde oturanlardan hâli vakti yerinde olanlar, öğleden evvel ve akşamüstü gezintiye çıkıp yolcu bulmaya çalışırlar. Eğer bulacak olurlarsa evlerine davet ederler, davet için kavgaya bile tutuşurlar.”* derken, Güvâhî de Pendnâme'sinde; *“Konuğa izzet eyle kâfir olsa”* diyerek misafir kabul etmedeki sınırsızlığı vurgular.

“Misafirperverlik” geleneğine Dede Korkut Hikâyelerinde de rastlanır. Adı geçen eserde, sık sık düzenlenen toylardan, yemeden içmeden bahsedilirken, attan aygır, koyundan koç, deveden buğra kesilir; dağ gibi et, göl gibi kıymız yığılır. Özellikle Bayındır Han'ın yılda bir kere toy düzenleyip ziyafet vermesi gelenekselleşmiş ve misafiri gelmeyen evler için; *“Konuğu gelmeyen kara ivler yıkılsa yig”* şeklinde beddua edilmiştir.

Türklerin bu konukseverliği/misafirperverliği edebiyatımızın her alanına olduğu gibi atasözlerine de yansımıştır (Aksan 2008, 159). Az sözle çok şeyin ifade edildiği atasözleri, yaşanmışlıkların bir özeti olması bakımından Türk insanının misafirperver ruhunu açıkça ortaya koyar: *“Misafir kısmeti ile gelir.”*³ Çünkü, misafir, evin bereketi, kısmetidir. Bu bakımdan sıkıntıya düşmeden ona her türlü ikram yapılır. Diğer taraftan, misafirin kısmetiyle gelmesi, yediğinden daha fazlasını bırakması düşüncesi ile söylenen, *“Misafir on kısmetle gelir; birini yer dokuzunu bırakır.”* atasözü, misafirden kaçınmamak, aksine ona elden geldiğince ikramda bulunmak gerektiğini öğütler.

3. “Misafir gelse uğur/ kısmetiyle gelir” atasözünün çeşitli Türk boylarındaki karşılığı: **dlü.** Uma kelse kut kelir.

altn. Konak kelse kut kelir, köp kelse cut kelir.

oğzt. Konuk rızkı ile gelür./ Konuğu gelmiyen kara evler yıkılsa yeg.

osml. Misafir kısmetiyle gelir./ Konuğa hürmet eyle, eğerçi kâfir olsa da.

afgn. Mihman gelir eşikten, rızgı gelir deşikten.

ahsk. Misefirin rizi kendinden ileri gelir.

alty. T'akşı ayılıçı kelgençe eezi toyor.

Türk insanı bu hassas düşüncesine bağlı olarak misafir için düşündüklerini ev sahibi için de düşünür. Bu ince duyuş ve düşünüş, “*Misafirlik üç gündür.*” atasözüne de yansımıştır (Pala, 2010: 226). Misafir bereketlidir, evin neşesidir. Ancak atalarımız misafirliği, ev sahibini yormamak adına üç gün ile sınırlı kılmıştır. Böyle bir sınırlama ile hem ev sahibi hem de misafir daha mutlu olacaktır. Misafir ağırlamada hassas davranan Türk insanı, onu incitmemek için öylesine özen gösterir ki, onun yanında başkalarına bile kötü söz söylememeye, olumsuz davranışta bulunmamaya özen gösterir. Nitekim; “*Sohbet sevmeyen değirmen kurar, misafir sevmeyen çocuğunu döver.*” Şeklindeki atasözü misafirin yanında yapılacak kötü bir davranışın onlara saygısızlık olacağını açık bir şekilde anlatır.

Oysa, başka ülkelerin insanları sadece kendilerini düşündükleri için “misafirlik” kültürü de bunlar arasında hemen hemen yok gibidir. Bugün, deyimlerimiz arasına dâhil ettiğimiz “*Alman usulü*”, bu görüşü en güzel bir şekilde açıklamaktadır. Nitekim, kendi kültürleri içerisinde yaşatılan misafirlikle ilgili atasözleri de, konuya nasıl baktıklarını açıkça göstermektedir:

İran Atasözü; “*Misafir, ilk gün altın, ikinci gün gümüş, üçüncü gün demir, dördüncü gün çanak gibidir. Beşinci gün ise kül gibi sokağa atacaksın!*”

Afrika Atasözü; “*Misafiri kebab yapıp yiyeceksin*”

Fransız atasözü; “*Balıklar ve misafirler üç günde kokar.*”

Bütün bu bilgilerden sonra, konuyu fazla genişletmeden, Türk kültüründe misafirperverlik olgusunu -sadece anlatı türlerinden hareketle- değerlendirmek istiyoruz. Türk halk anlatılarında, “misafir” kelimesi beraberinde misafir ağırlama geleneğini de getirir. Onun için anlatı türlerinden hareketle “*misafir ağırlama*” konusunu değerlendirirken şu başlıklar altında ele almayı uygun gördük:

altn. Konakdin avkiri konakbaydi siylar.

oğzt. Gonağın enesi endicek ev issin ağırlar./ Konağın kutsuzı ev issin ağırlar.

osml. Ahmak konuk ev issini ağırlar.

afgn. Samsık mihman öy eyesine hödür eder.

balk. Şaşkin müsafir ev sayibini ağırlatırır.

başk. Kunak bulhañ tıynak bul.

blgr. Misafirin akılsızı, ev sahibini ağırlar.

dlrm. Âmak misaafü ev sabine hizmet eder.

gagz. Ev sahibinin işine karışma!

gazr. Ahmak konak ev sahibine ağırlar.

haks. Añma alcı ib eezini dee alcı ider.

kazk. Akmak bolsa konağı iyesin ce dep zorlaydı.

kazr. Konuk hayasız olsa, ev yiyesini evden kovar.

kbrs. Ahmag misafir ev sahibini ağırlar.

kklp. Akılsız konak, üy iyesine miret etedi.

krgz. Konogu küçtüü bolso, üy êsin biyleyt.

trkm. Akmak mihman öy eyezine hödür eder. (Çobanoğlu 2004, 66)

1.Misafire İkrâm:

Misafir ağırlamanın temelinde ona yapılacak ikram yatmaktadır. Bir eve misafir geliyorsa eğer, ilk akla gelen ona nelerin ikram edilebileceğidir. Yemeklerin en lezizi, en güzel şekilde misafirlere sunulur. “*Misafirin önüne aş koy, iki elini boş koy*” atasözü de bu fikri doğrular niteliktedir.

Misafiri ağırlamak her şeyiyle ev sahibine aittir, bu onun onuru, şerefidir. İlk yazılı eserlerimizden biri olan Divânü Lügat-it Türk’te geçen; “*Endik uma, evligni ağırlar*” (Şaşkın /ahmak misafir ev sahibini ağırlar.) sözü, ağırlama işinin misafire değil de ev sahibine ait olduğunu, ev sahibinin ne şekilde olursa olsun misafirini ağırlamak zorunda olduğunu vurgulayarak, misafirin bu konuda rahat olmasını sağlar. Misafirin ev sahibini ağırlaması ona hakarettir. Bu atasözü, sadece Anadolu sahasında değil, hemen hemen bütün Türk Dünyasında bilinmektedir:

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, misafir ağırlama ve misafirperverlik denilince ilk akla gelen isim Hz. İbrahim’dir. Anlatıldığına göre, cömert, misafiri ve ikramı seven bir kişiliğe sahip olan Hz. İbrahim’in malı, hayır için dağıtıp ikramda bulduğukça daha da artarmış. Sofrasından ne kadar çok insan yemek yerse yesin yine de yiyecekler tükenmez imiş (Güler 2006, 58-64). Bu gün, deyim hâline gelen “Halil İbrahim sofrası”nın temelinde de bu inanış vardır.

Diğer taraftan, Dede Korkut Hikâyelerinde “iyi kadın”ile “kötü kadın” tanımlanırken misafire olan ilgi ve ikramları ölçü alınmıştır. İyi kadın, her ne şekilde olursa olsun misafirini iyi bir şekilde ağırlayabilen bir kişidir: “*Ozan ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, er adam evde olmasa, ol anı yidirir içürür, ağırlar, azizler gönderir. Ol Ayişe Fatıma soyıdur hanum. Anun bebekleri yetsün. Ocağına bunçılavın avrat gelsün.*” (Ergin 1989, 76).

Kötü kadın ise evine sahip çıkmayan, çok gezen ve misafirine ikramda bulunmayan, yemek sunmayan kadınlardır: “*Öte yazıdan yabandan bir odlu konuk gelse, er adam ivde olsa, ana dise ki: ‘Tur etmek getir yiyelüm, bu da yisün – dise- pişmiş etmegün bakası olmaz yimek gerekdir.’ Avrat aydur: ‘Neyleyeyim, bu yıkılacak ivde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi – dir- ne gelür ise benüm sağırıma gelsün diyü elin götüne urur, yönün anaru sağırsın erine döndürür; bin söyler isen birisini koymaz, erün sözünü kulağına koymaz. Ol Nuh Peygamberin eşegi aslıdır. Andan dahı sizi hanum Allah saklasıun, ocağunuza bunçılavın avrat gelmesin.*” (Ergin 1989, 77)

Sadece hanımların değil, erkeklerin de misafiri ağırlamasını bilmesi gerektiği ve bu geleneğin büyüklerden görülerek yaşatıldığı yine Dede Korkut Hikâyelerinde ifade edilir. Bu bağlamda, Dedem Korkut’un; “*Kız anadan görmeyinçe öğüt almaz, oğul atadan görmeyinçe sufra çekmez.*” (Ergin 1989, 74) şeklindeki veciz sözü oldukça anlamlıdır.

Ayrıca, Dede Korkut Hikâyelerinin büyük bir kısmında geçen ve av, savaş, düğün veya toplu hâlde yapılan dualar öncesi; “*Açları doyurup çıplakları giydirme*” geleneği de aynı kültürün bir uzantısı gibidir.

Bugün, Anadolu sahasında olduğu gibi çeşitli Türk Cumhuriyetlerinde de hâlâ devam ettirilen, “misafire kurban kesme” kültürümüzdeki misafirperverlik anlayışını en güzel şekliyle açıklamaktadır. “Cenupta Türkmen Oymakları” adlı eserde, Elbeyli Aşiretinden Hacı Efendi; “*Azizim, buna biz misafir kurbanı deriz, bu kurbanın başı ile kuyruğunu mutlaka misafirin önüne koruz. Misafir için kesilmiş kuzuların başı muhakkak sofrada ve misafirin önünde bulundurulur.*” (Yalman 1977 / C I, 14-15) diyerek misafirler için kesilen kurbandan söz eder. Aynı eserin devamında bazı bölgelerde ise misafir için kesilen kurbanın kellesinin beyni bir tabağa alınarak sofraya konduğu belirtilir (Yalman 1977 / C II, 114). Bu geleneğin benzeri, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan gibi Türk Cumhuriyetlerinde de uygulanır ve öncelikle kesilen hayvanın başı pişirilerek, “*başa, baş ikram edilir*” düşüncesiyle başmisafir sayılan “*aksakal*”a sunulur. O, bir parça aldıktan sonra diğer misafirlere ikram edilir.

Oğuz Kağan Destanına baktığımızda, Oğuz Han’ın yurduna döndüğü zaman bir ziyafet tertip etmesi ve konuklarını en iyi şekilde ağırlaması, misafirperver Türk halkının destanlara yansıyan yüzünü göstermektedir. Oğuz Kağan, bir otağ yaptırıp büyük bir ziyafet hazırlığına girişir. Bütün ağaçların dışını altın ile kaplar. Her yeri lâl, yakut, zümrüt, firûze ve inci ile süsler. Dokuz bin koyun ve dokuz yüz sığır kestirir. Derisinden doksan dokuz havuz yaptırır. Dokuzuna rakı ve doksanına kımız doldurtur. Bütün maiyetini çağırıp getirir. Onlara layık ihsanlar verir (Sakaoğlu-Duymaz, 2002, 235). Oğuz Han’ın maiyetindeki herkese gösterdiği ilgi ve ikram eşittir. İdeal insan tipini temsil eden Oğuz Han, dosta düşmana gösterdiği tavrıyla da örnek bir tip özelliği gösterir.

Divanü Lügat-it Türk’te geçen bir dörtlükte ise şanın şöhretin artmasının ancak misafiri iyi ağırlamakla mümkün olacağı belirtilir:

*Körklüğ tonuğ özünğge
Tatlığ aşığ adhunka
Tutgıl konuk ağırlıg
Yadhsun çawınğbudhunka*

(*İyi elbiseyi kendin giy, tatlı yemekten başkasına hisse ayır; konuğu ağırla, tâ ki ününü herkese yaysın*) (Atalay 1992 / I.C., 45) .

Halk arasında, misafiri ağırlama, yedirme içirme öylesine yüceltilmiştir ki, başına getirilen “Tanrı” kelimesiyle kutsallaştırılmış, misafir ağırlamak ibadet etmeye eş değer sayılmıştır. Kapıyı çalan, bizim değil Tanrı’nın misafiridir, misafiri gücendirmek Tanrı’yı gücendirmektir.

Örneğin, “Çobanın İbadeti” adlı efsanede, nasıl ibadet edileceğini bilmeyen çoban, kendince en kıymetli değerlerini düşünerek; “*Aman Allahım geliver, südüümü, yoğurdumu yiyiver.*” diyerek her gün dua ederek ibadet ettiğini zannedermiş (Sakaoğlu 1989, 49).

Dikkat edilirse, burada kendince ibadet eden çoban, Allah’ı evine davet ederek elinde var olan değerlerden; yoğurdundan, sütünden ikram etmek istemektedir.

Malatya’da anlatılan; “Zümrüdü Anka” masalında şehri dolaşan gencin, suyun gözesini tutan ve her gün bir adam karşılığı halka su veren devî öldürmek için padişahın müsaade istemesi üzerine, padişahın; “*Olur mu insanoğlu? Sen bizim konuğumuzsun. Nassıl seni ölüme gönderek!*” dediğinde, oğlanın; “*Beni misafir etmek istiyerseniz getirin yiyecekleri, şimdi yiyeyim. Günlerdir acım!*” (Geniş 1998, 66) demesi üzerine padişahın koca bir kuzu keserek bunu ağırlaması, misafirliğin hangi anlama geldiğini en güzel şekilde açıklamaktadır. İyi ev sahibi, misafirini kendi menfaatleri için çalıştırmaz, evinde ikramların en güzeliyle ağırlar. Misafir etmenin anlamı ise en güzel şekilde yedirip içirmez. Nitekim, “Avcı Ahmet” masalında da, Avcı Ahmet’i evinde misafir eden çoban, belki de tek geçim kaynağı olan davarını kesip sofraya kurarak onu ağırlar (Alptekin 2002, 226).

Fıkralarında yemeyi çok seven ve davetleri hiç kaçırmayan Nasreddin Hoca’ya, misafir olarak gittiği evde, ev sahibi; “*Aç mısın, susuz musun yoksa uykusuz mu?*” diye sorduğunda Hoca’nın; “*Gelirken, pınar başında biraz uyumuştum!*” diye cevap vermesi, misafirlikte yemek yemenin yine öne geçtiğini gösterir.

Ama, aynı Nasreddin Hoca, evine misafir gelince yedirme-içirme işlemlerine farklı bakar: Misafirlerden birisi, Nasreddin Hoca’nın evinde yatmaya kalır. Akşam yemeği yenildikten sonra yatma zamanı yaklaşınca, ikram edilmesi gereken yiyecekler ortaya çıkmaz. Vakit ilerlediği için karnı acıkan misafir;

*“Bizim eller bizim eller
Yatarken üzüm yerler”*

diye bir türkü tutturarak ev sahibine laf atar.

Bu türkünün sonunun nereye varacağını anlayan Nasreddin Hoca;

*“Sizin eller sizin eller
Yatarken üzüm yerler
Bizde böyle âdet yoktur
Saklarlar da kışın (güzün) yerler.”*

der (Sakaoğlu-Alptekin 2009, 178).

Böylece, davetlerin hakkını layıkıyla veren Hoca, evine gelen misafirleri her zaman gerektiği gibi ağırlamayı, menfaat düşkünlerine gereken cevabı mizahi bir üslupla verir.

Mizah ustası Nasreddin Hoca, yeri geldiğinde, imkânları dâhilinde, evine gelen konuklarını ağırlamasını da bilmıştır. Her zaman olduğu gibi yine bir gün birkaç misafirini eve götürdüğünde evinde hiç bir şeyin olmadığına gören Hoca, içi boş bir tası olarak misafirlerinin yanına gider ve; “*Arkadaşlar, ayıp görmeyin. Evde yağ, pirinç ve odun olsaydı, çorba pişirecek ve şu koca tasla size sunacaktık!*” diyerek misafir ağırlamada yeme içmenin ön plâna çıktığını güzel bir üslupla vurgular (Tokmakçioğlu 2004, 222).

Divanü Lügat-it Türk’te geçen şu beyit de aynı konu üzerinedir;

*“Kolsa kalı oğraban bergil takı azukluk
Kargış kılur umalar yunçığ körüp konukluk”*

(*Sana bir konuk gelip bir şey isterse, azık dilese ona ver; çünkü konuk, çıkarılan yemeği iyi bulmazsa sahibine lânet eder*) (Atalay 1992/ I.C., 274-275).

“Şahmeran” adlı masalda ise, Şahmeranın yer altındaki ülkesine giden kahraman, orada yedi yıl ağırlanır. Şahmeran, kahramanın tekrar dönmesine engel olmak için bunu elinden geldiğince iyi ağırlayıp en güzel yiyeceklerle besler.

“Üç Arhadaş” adlı masalda da tarlada çalışan adam, yanına gelen ihtiyarın kendisinden bir parça ekme istemesi üzerine, ekmeğinin kuru olduğunu belirterek adamı sırtına alıp evine götürür ve hanımına: “*Hadi hanım, çabuh bi, çorba goy. Misafirimiz yaşlı, dişleri yoh, ekmeği yiyemez. Sıcah sıcah bi çorba içsin ki kendine gelsin.*” (Geniş 1998, 45) diyerek, misafir için her şeyin yapılabileceğini en güzel şekilde ifade eder.

“Misafirlik” kavramı beraberinde yemeyi-içmeyi getirmekle birlikte, zoraki davetlerde özellikle cimri ev sahiplerini konu alan anlatılarda, işin hilesine kaçan bu kişiler cezalandırılarak insanlara, misafirlerin nasıl ağırlanması gerektiği konusunda mesajlar verilir. Örneğin, Kazan’da anlatılan; “Kandala Bilen Köya Ekiyatı / Tahtakurusuyla Güve Efsanesi”nde; cimri karı-kocayı, kardeşleri bir düğün esnasında evine yemeğe çağırır. Bunlara karşılık verme gereği duyan karı-koca, yemek için kart horozlarını bile kesmeye kıyamayarak kedilerini kesip yemek yaparlar ve horoz çorbası diye içirmek isterler. Ancak misafir gelen kadın şüphelenerek mutfağa iner ve orada kedi kafasını görür. Kedi kafasını karı-kocanın önüne atarak yaptıkları şeyin çok ayıp olduğunu söyler. Adam, utancından yün çuvalına girer, kadın ise kıpkırmızı olmuş yüzünü odanın bölme tahtasına yapıştırır. Bunlar, burada zayıflaya zayıflaya biri güveye biri de tahtakurusuna dönüşür (Ergun 1997, 656-657).

Görüldüğü gibi masal, efsane hatta fıkra gibi anlatı türlerimizin hemen hepsinde, misafiri ağırlamanın birinci şartı, onlara en güzel ve leziz yiyecekleri sunarak ikram konusunda gereken özeni göstermektir. Diğer taraftan ikramı reddetmek, ev sahibine veya davet edene karşı büyük bir ayıp olarak görülür ve onları incitir. Onun için sunulan ikramların misafir tarafından kabul görmesi önemlidir.

2. Sıkıntılarını Giderme / Ev Sahibi Olarak

Misafirin Problemlerini Çözme:

Her ne kadar “misafir” kelimesi beraberinde yeme-içmeyi getiriyor, “misafir ağırlamak” masayı en güzel yemeklerle donatmak anlamına geliyorsa da bazı anlatılarımızda ev sahibi, güzel ikramların yanında misafirin problemlerini çözen bir bilge olarak da karşımıza çıkar.

Afyonkarahisar’da anlatılan; “Çiftçinin Kızı” adlı masalda, padişahın vezirlik sınavına tabii tuttuğu adam, bir çiftçinin misafiri olur. Çiftçinin kızı, padişahın, vezir olmak isteyen adama bir kese altın vererek; “*Bu altınlarla bir koç alacaksın. Altınları geri, koçu diri, etini de pişirip getireceksin*” diye görevlendirdiği misafirine ne yapması gerektiğini öğretir. Adam bu kızın verdiği akıl ile söylenenleri yapıp vezir olur (Özçelik 2004, 418-419).

Yine aynı bölgede anlatılan; “Kaygısız Ev” adlı masalda ise bir kadın, oğlunun yedi yıl çocuğu olmayınca, Allah’a yalvararak; “*Allah’ım, benim oğluma bir evlat ver de kaygısız bir evde gömlek biçeyim.*” diye vaadde bulunur. Torunu olunca da kaygısız ev bulmak için yollara düşer. Yolda, görkemli bir ev görüp, hane halkının kaygısız olabileceğini düşünerek kapıyı çalıp içeri girer. Kadın, kendisini karşılayan geline; “*Yavrum, beni misafir ettin ama, niye geldiğimi sormadın!*” der. Gelin ise; “*Anne, misafire niye geldiği sorulmaz. Hoş geldin, safa geldin. Buyur, derdini söyle. Çaresi bende ise hemen bulayım.*” (Özçelik 2004, 436) diyerek, kadına ikramda bulunmak yerine derdini sorar, gücü yeterse çözüm bulacağını söyler. Aynı masalın devamında Avcı Mukeşşa’yı görmeye giden adam kırk odalı köşke varır. Her gün bir odada yatarak kırkıncı gün ev sahibi ile görüştüğünde; “*Arkadaş, kırk gündür evindeyim, niye geldiğimi sormadın!*” deyince Avcı Mukeşşa; “*Hoş geldin, safa geldin. Misafire niye geldiği sorulmaz. Ama, de bakalım derdin nedir!*” diyerek (Özçelik 2004, 437), öncelikle misafirin bir derdinin olduğunu anlayıp bunu çözmeye çalışır.

Diğer taraftan ev sahibi, iyileri mükâfatlandırıp, kötülerini cezalandıran iyi bir eğitmendir. Bu yönüyle insanları da iyiye, güzele, doğruya yönlendirip daha sağlıklı ve güvenli toplumların oluşmasına vesile olur. Elazığ’da anlatılan; “Dört Mevsim” adlı masalda, eşinin teşvikiyle oğlu tarafından ıssız bir yere terk edilen bir anne, dört kardeşin yaşadığı ve adları “Dört Mevsim” olan bir eve misafir olur. Mevsimleri sevip sevmediği sorulan anne, her mevsimin kendine göre güzelliklerinin olduğunu belirterek olumlu cevap

verir. Dört kardeşin her biri, bunu ayrı ayrı ödüllendirirler. Böylece kadının; dört kardeşin duaları neticesinde; kamburu yok olur, güldüğünde yanağında inciler saçılır, ağladığında gözlerinden inci mercan dökülür, yıkandığında leğenler altın olur!

Aynı yere oğlanın kayınvalidesini de gönderirler. Kadın, karamsarlığı sebebiyle bunlara olumsuz cevaplar verir. Böylece, ikram olarak kamburu artar, alnından ağzına kadar yüzü yara olur, ağladığında gözünden kara sular akar, konuştuğunda ağzına toprak dolar (Pirinççi 2002, 95-97).

Kerkük'te anlatılan; "Köylünün Bacısı" adlı masalda ise kaybolan kız kardeşini aramaya giden delikanlı, bir kasabın evinde misafir olur. Kasap, hem delikanlıyı güzel bir şekilde ağırlar hem de kız kardeşini bulmasına yardımcı olur (Bayatlı 2009, 238-239).

Bütün bu örnekler gösteriyor ki, misafir ağırlamak sadece ilgili kişinin karnını doyurmak değil duruma göre bazen mükâfatlandırarak bazen de cezalandırarak, ona gereken dersi verip, kişiler arası iletişimi sağlayarak sağlıklı bir toplumun oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

3.Misafire İtimat Ederek Toplumda

Güven ve Ahlâkî Değerlerin Korunması:

Eve kabul edilen misafir, Tanrı misafiridir, ondan asla kötülük beklenmez. Öncelikle "Tanrı misafiri" ifadesi, eve alınan kişiye bir kutsallık vasfı yükler. O, herhangi birinin değil, Tanrının aracılığı ile gelmiştir. Bu inanışla eve alınan misafir, içeride hane halkının hepsiyle birliktedir. İnsan, evinin kapısını, bu şekilde, ancak sonuna kadar güvendiği kişilere açabilir.

İşte, Türk kültüründe bu düşünceyle misafire bakıldığı için, evinde kızı-gelini olan aileler de misafirlerinin yanında gayet rahat hareket ederler. Bu durum, "Cenupta Türkmen Oymakları" adlı eserin yazarı Ali Rıza Yalman (Yalkın)'ın dilinden şöyle ifade edilir. Yalman, eserini hazırlarken gittiği Göşdere'de, İbrahim Ağa'nın çadırına bir gece misafir olur. Gece olunca, tek odalık çadırın içine yataklar sıra sıra serilir ve ailenin 17-18 yaşlarındaki kızı misafirin hemen yanındaki yatağa yatar. Ertesi gün aile reisine, kızın yatağını neden yanına hazırladıklarını sorar. İbrahim Ağa; "*Biz Yörükler, bize yakın büyüklere böyle ederiz. Bu âdetimiz, ata-dede âdetidir, nidek âdet bulunmuş...!*" der. "*Ya bir kaza olursa?*" sorusuna ise; "*Bizim kızlar nefislerine hâkimdir. Ama biz, misafiri de gözünden biliriz. Eğer, bir misafir hainlik eder ve yan gözle bakarsa zorlu düşmanlığımız üstüne gelir. Biz, öylesi adamı yaşatmayız. Buralarda, ardiç hakim, çam kadı!*" der (Yalman 1977, C.II, 112-113).

"Güzel Ahmet" hikâyesinde ise, Hint Padişahının kızı Pambuk Gözeli'ni aramak için Hint şehrine giden kahraman, yolda misafir olarak kalabileceği bir ev arar. Atı, köhne bir evin önünde durunca, o evin kapısını çalar. Evde gariban bir çoban oturmaktadır ve o gün evlenmiştir. O gün evlendiği

için de hayvanları otlatmaya gitmemiştir. Ama, kapısına misafirin geldiğini görünce yeni evlendiğini hiç hissettirmeden, eşini kız kardeşi olarak tanıtır ve; “*Ooo, buyur kardeşim, seni Allah gönderdi!*” diyerek atın dizginini tutup Güzel Ahmet’i indirir, evine buyur eder ve eşini çağırıp; “*Allah aşkına yüzünü ağmiyeceksin, üç-dört senelik evliymiş gibi hareket edeceksin. Allah, bizim evimize bir daha böyle hayırlı bir misafir ya gönderir ya göndermez. Bu Tanrı misafiri. Bu gadar zenginner var, bu gadar ağalar bağlar var ikanna, at gelip bizim gapıya dineliyo. Bunda da bir hikmet vardır.*” der.

Yeni gelin, evde ne varsa hazırlar ve hep birlikte yerler. Ancak, evlerinde sadece bir kat yatak vardır. Bu yatağı sererler, Güzel Ahmet yatar. Açıkta kalan kız, ocağın başına kıvrılır. Çoban da misafir rahat etsin diye başında bekler, üstü açıldıkça örter, yataktan kalkınca terliğini düzelterip suyunu döker, havlusunu tutar. Güzel Ahmet, ona da yatması için ısrar edince; “*Yok gardaş, hürmet Allah içindir. Benim evime misafir, bir daha ya nasib olur ya olmaz!*” der.

Sabah, işine gitmek zorunda kalan çoban, Güzel Ahmet’e; “*Gardaş, ben köyün Neharcısıyım. Şimdi getmesem, evine misafir geldi de onun uçun getmedi’ deller... Sen, evimizde dur. Evdeki bacın, sen kardeşisin. Ben mala gedim, ağşama gene gelirim.*” der (Görkem 2000, 178-179).

Görüldüğü gibi ev sahibi, kapısını çalan misafiri her şeyiyle sahiplenir, başına gelebilecek türlü felaketlere karşı da onu korur. Nitekim, Urfa’da Buluntu Mehmed Efendi ile ilgili anlatılan olay, bu durum çok güzel açıklamaktadır. Anlatıldığına göre, Buluntu Mehmed Efendi, geç saatte evinden ayrılan misafirlerinin dar sokaktan rahat geçebilmeleri için, merdivenin başına çıkıp feneriyle yollarını aydınlatırken, karşı taraftan birkaç kişi buna ateş etmeye başlar. Hiç istifini bozmadan, cesurca feneri tutmaya devam eden Buluntu Mehmed Efendi, bir taraftan da; “*Bre ırzı kırıklar, bula bula bugünü mü buldunuz? Bana bir kurşun gelse nihayet ölürüm, onun için de gam yemem. Kurşunlardan bir fenere gelir de ışık sönerse, misafirlerim bir kazaya uğrar, karanlıkta yollarını bulamazlar, ondan korkarım. Kesin şu cayırtıyı da onlar selamete uzaklaşınlar! Sonra ne halt edecekseniz edersiniz!...*” der (Görgü Ansiklopedisi, 242).

Dikkat edilirse, karşımızda misafirinin yolda rahat gidebilmesi için canını kurşunlardan sakınmayan bir ev sahibi vardır. Bu durum, dostunun/misafirinin çıkarlarını, kendi çıkarlarının üzerinde gören, birbirine güvenen insanlardan oluşan sağlıklı bir toplumun her zaman var olabileceğini göstermektedir.

Diğer taraftan, yeri geldiğinde misafirini kötülüklerden koruyan ev sahibi, yeri geldiğinde de yanlış hareketinden dolayı misafirine doğru yolu gösteren bir eğitmandir. Kerkük’te anlatılan bir masalda, cimri bir adam daha ucuz ciğer almak için Kerkük’ten Musul’a gider. Adamın cimriliğini fark eden kasap, bunu akşam evine misafir eder. Yemekten önce evin hanımı

kocasına; “*Yiyelim mi dövelim, dövelim mi yiyelim?*” diye sorar ve misafirine de açıklama yapar; “*Bu benim eski eşimin mezarıdır. O, o kadar cimrilik yaptı ki, kendi parasını hiç yemedi. Biz, bazen yemek yemeden önce, bazen de yemek yedikten sonra mezarını döveriz!*” der. Bu sözler üzerine cimri adam hatasını anlar ve hemen evine gidip ondan sonra kazandıklarını rahatlıkla yemeye başlar (Bayatlı 2009, 320-321).

Aşağıdaki mani ise misafirini rahat ettiremeyip, her işlerine karışan ev sahiplerine yöneliktir:

*“Hey, eşekten olma katır
Ne gönül bilirsin ne hatır
Misafirin keyfi misin
Alt’ay da yatar bir yıl da yatar”* (Kaya 1999, 629)

Maninin ilk mısraında misafirine gereken ilgiyi göstermeyen ev sahibine hitap edilir. O, hatır gönül bilmeyen, “*eşekten olma bir katır*”dır ve misafirinin ne kadar kalacağına karar verme yetkisine sahip değildir. Çünkü, eve gelen misafire ne kadar kalacağı sorulmaz. O, Ne kadar isterse o kadar kalır.

Bütün bu örnekler gösteriyor ki, misafirine evinin kapısı sonuna kadar açan ev sahibi aynı zamanda yüreğinin kapısını da sonuna kadar açarak güçlü toplumların sağlam insan ilişkileri ile kurulabileceğini bu şekilde gösterir.

4. Misafirperverlik Snavı / Hz. Hızır’ın İnsanları Denemek İçin Misafir/Dilenci Kılığında Gelmesi:

Özellikle, göllerin oluşumu üzerine anlatılan efsanelerin temelinde; dilenci veya düşkün bir insan kılığında kapıları çalan Hz. Hızır’ın eve alınmaması, misafir edilmemesi veya isteğinin yerine getirilmemesi yatar. Öyle ki, yardıma muhtaç olan düşkün bir insanı eve almamak bir yerleşim merkezinin sular altında kalmasına sebep olabilmektedir.⁴ Konuyla ilgili efsanelerden biri Sapanca Gölü’nün oluşumu üzerinedir. Anlatıldığına göre, Sabancı Baba’ya bağlı olarak bu adı alan gölün bulunduğu yerde eskiden bir köy varmış. Bir gün, köye yabancı bir ihtiyar gelerek ev ev dolaşıp, çok aç olduğunu belirterek bir parça ekmek ister. Bütün kapılardan eli boş dönen ihtiyar, tam köyden ayrılacakken bir tarlada rastladığı Sabancı Baba, yanında bulunan yiyeceğini onunla paylaşır. Karnını doyuran yaşlı adam; “Öküzlerini al şu karşı tepeye çıkalım, ama sakın arkana bakma,” der. Söylenenleri dinleyen

4. Bkz. Aziz Ayva, Beddua Sonucu Oluşan Göllerle İlgili Efsaneler, Konya 2000, (Selçuk Ün. Sos. Bil. Fak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri) . Konuyla ilgili 16 efsane metni var. Aziz Ayva, Anadolu Göl Efsaneleri (İnceleme – Metin), Konya 2001 (Selçuk Ün. Sos. Bil. Fak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konuyla ilgili 20 efsane metni var.

Sabancı Baba, tepeye ulaştıktan sonra arkasını dönüp baktığında, köyün sular altında kaldığını, köy halkının ise balığa dönüştüğünü görür (Şimşek 2006, 1069-1097).

Bunun dışında yine birçok efsanede, yardıma muhtaç kişi veya dilenci kılığında halkın karşısına çıkan Hz. Hızır, onları başta misafirperverlik olmak üzere çeşitli konularda (iyilik, yardımseverlik, cömertlik, düşkünlere yardım etme vs. konusunda) deneyerek, kötü niyetli olanlarını cezalandırır. Cezalandırma şekli, yukarıda olduğu gibi, bu insanların yaşadığı yerleşim alanının suya gark olması, o bölgenin bir göl hâline gelmesi şeklindedir. Benzer efsaneler, Elazığ'da Hazar Gölü'ne (Alptekin 1993, 99-100; Görkem 1989, 135-136), Bolu'nun Düzce ilçesinde Efteni Gölü'ne (Sakaoğlu 2003a, 159-160), Konya'da Obruk Gölü'ne (Görkem 1989, 135) bağlı olarak anlatılırken, Tataristan'da da "Dipsiz Göl", aynı olaya bağlı olarak oluşmuştur (Sakaoğlu 2003b, 70-71). Ayrıca, İzmir, Muğla, Tekirdağ ve Karadeniz yöresinde de benzer efsaneler anlatılmakta, düşkünlere kapılarını açmayanlar, yabancıya misafirperverlik göstermeyenler fena hâlde cezalandırılmaktadırlar (Önal 2003, 416-419). Bir İngiliz efsanesinde de, beddua sonucu, halkı misafirperverlik göstermeyen bir yerleşim merkezinin sular altında kaldığı anlatılır. Ancak bizdeki Hızır'ın karşılığında orada kötü muamele gören kişi bir büyücü kadındır (Seyidoğlu 1980, 1-3).

Tataristan'da anlatılan, "Urazlı'yı Yer Yutmuş" adlı efsanede ise Urazlı adlı köye akşam vakti bir dilenci gelir, ancak bunu oradaki ihtiyar kadının dışında kimse evinde misafir etmek istemez. Ertesi gün bir toz bulutuyla birlikte ihtiyar kadının evinin dışında köy tamamıyla yok olur. O günden sonra "*Urazlı'yı yer yutmuş*" sözü söylenmeye başlar (Sakaoğlu 2003b, 68-69).

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, efsanenin anlatıldığı yer neresi olursa olsun cezanın sebebi değişmemektedir. Onun için, "*Her geceyi kadir, her geleni Hızır bil.*" sözüne bağlı olarak halka; kapıya gelen her kim olursa olsun eli boş gönderilmemesi, düşkünlere her zaman yardım edilmesi gerektiği mesajı vardır.

Malatya'da anlatılan bir efsanede ise köyün suya gark olması yoktur ama, insanlar misafire yüz çevirmenin cezasını ömür boyu çekerler. Anlatıldığına göre; Küllümağara köyünün sakinleri, Hz. Hızır yerine sonradan ermiş olduğu anlaşılan bir zatı evlerine misafir olarak kabul etmezler. Çaresiz kalan adam, köyün civarındaki bir mağaraya girerek geceyi orada geçirmek ister. Ancak sabah mağaraya giden köylüler adamın öldüğünü ve kefenin, suyun ve sabunun hazır olduğunu görürler. Üstelik yanı başında da bir pınar zuhur etmiştir. Köylüler yaptıklarına pişman olup hemen oraya defnediler. O günden sonra mezarın bulunduğu yerden her Cuma kan akarmış. Köylüler, kanın akmasının sebebini adamı evlerine kabul etmeyişlerine bağlayarak her

defasında yeniden üzürlürler ve bu yere de; “Kefen Getiren” adını verirler (Alptekin 1993, 43-44).

Hızır, yardım veya “misafirperverlik” sınavında başarı sağlayanları da ödüllendirir. Elazığ’da anlatılan bir efsanede, dilenci olarak gelen Hz. Hızır, kendisine sadaka veren dul kadına; “*Kızım, daima evin bereketli olsun*” diye dua eder. O günden sonra kadının küpündeki yağ hiç eksilmez (Görkem 2006, 171).

“Bitmeyen yiyecek” motifi, birçok efsanede (Önal 2003, 402-404) ele alındığı gibi, evliya menkıbelerine bağlı olarak da anlatılır. Bu durumun misafirine iyi davranan insanların ödüllendirilmesine bağlı olarak anlatılması; “*Misafir on kısmetle gelir; birini yer, dokuzunu evde bırakır.*” atasözünü teyit eder durumdadır. Ekmeğini paylaştıkça evin bereketi artacaktır. Sevgi gibi, bilgi gibi ihtiyacı olana yardım etme de evin bereketini artırmaktadır.

Bir Muğla efsanesinde ise, yolcu kılığında bir eve uğrayan Hz. Hızır / Hasan Dede, evin kızından su ister. Kız suyu getirirken üzerine çam pürçüğü atar. Böylece yoldan gelen misafirin terli terli su içmesine engel olur. Hz. Hızır / Hasan Dede, bu ince düşünceli ev sahibesinden dolayı bütün köye: “*Güzelleriniz sarımasın, çamlarınız kurumasin*” diye dua eder. Aynı efsane, Hz. Ali için de anlatılır. (Önal 2003, 330-331).

Diğer örneklerde olduğu gibi burada da ihtiyacı olan insanlara evin kapısını açmanın güzellikleri ve yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı vurgulanır.

“Hızır ile Üç Hırsız” masalında da Hz. Hızır’ın görevi aynıdır. Üç hırsız, Allah’ın ucunu bulmak için yola çıkarlar. Bir pınar başında karşılına bir adam çıkıp arayışlarının imkânsız olduğunu belirterek birer dilek tutmalarını söyler. İlk ikisi zenginlik, mal mülk isterken üçüncüsü; “Bir kötü avrat ile evinden misafirin hiç eksik olmamasını” ister. Karşılındaki adam Hz. Hızır’dır ve üçünün de dileğini yerine getirir. Bir yıl sonra hırpani kılıklı bir ihtiyar kılığına bürünerek bunları denemek için sırasıyla evlerine misafir olmak ister. İlk ikisi bu misafiri kabul etmedikleri için tekrar eski hallerine dönerek cezalandırılırlar. Üçüncü adam, bunu evine alıp gereken her türlü ikram ve ilgiyi gösterdikten sonra yaşlı adamın iyileşmesi için çocuğunu kesip fırında pişirmeye bile razı olur. Ancak, bir süre sonra pişen çocuğunu fırından çıkarmak isteyen baba, kızını gül bahçesinde Kur’an-ı Kerim okuduğunu görür (Şimşek 2001/ II, 115-118).

Hızır, bu misafirperver adama, diğerlerinden aldığı malları verecek ödüllendirir. Dikkat edilirse bu masalda ana tema “misafirperverlik”tir. Adamın “evinden misafirin eksik olmaması” için dilekte bulunması, Türk kültüründe misafire verilen önemin güzel bir örneğidir. Misafirin rahat etmesi, sağlığının ve huzurunun her şeyin üzerinde tutulması, ev sahibinin, onun sağlığı için çocuğunun ölümünü göze alması ile anlatılır. Bu, insanın “ben” duygusunu aşarak erginleşme sürecini tamamladığının işaretidir. Di-

ğer taraftan, “*kötü avrat*” terimi de dikkat çekicidir. Buradaki “*kötü*” terimini ahlâkî açıdan değerlendirmemek gerekir. Çünkü maddiyatın aksine manevi dünyayı anlatmak için kullanılmıştır. Dünyevî yani maddi arzulardan uzaklaşmış bir koca olarak evleneceği hanımda güzellik veya zenginlik yerine güzel ahlâklı, çalışkan, becerikli bir hanım ister. Bu hanıma dışarıdan veya dünya gözüyle bakıldığında hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Ancak o, evinden hiç eksik olmayacak bütün misafirleri ağırlayabilme gücüne ve asaletine sahip, yüreği zengin bir kişidir.

5. Misafirperverliğin Suiistimal Edilmesi / Kötüye Kullanılması:

Misafirperverlikte, ev sahibinin de misafirin de karşılıklı sevgi, saygı ve güvene sahip olması gerekir. Eğer, ev sahibinin iyi niyetine ve dürüstlüğüne karşılık misafir bunu suiistimal ediyor, gösterilen ilgi ve alakayı bir fırsat gibi değerlendiriyor, onu kullanmaya çalışıyorsa bu geleneğin zamanla zayıflayacağını işaretidir. Çünkü, bir tarafın fedakârlığına karşılık diğeri “ben” duygusunu ön plana çıkarmış olacaktır.

İşte, ev sahibinin iyi niyetini kötüye kullanan düşüncesiz ve bencil misafirleri konu alan bir masal/fıkra Anadolu sahasında olduğu gibi Uygur Türkleri arasında da “Tilimğa Bağlısıla / Dilime Bağlayın” adıyla bilinmektedir: Anlatıldığına göre uzak bir yerden evine dönen adam yolda tanıştığı bir taciri birazcık dinlenmesi için evine davet eder. Tacir memnuniyetle daveti kabul edip birazcık dinlenmek yerine iki-üç gün misafir olur ve artık her gidiş gelişte bu eve gelip günlerce kalmaya başlar. Elinde avucunda bir şey kalmayan adam, bunu misafirine hissettirmeden komşularından bir şeyler alarak ağırlamaya devam eder. Artık dayanmaya gücü kalmayan ev sahibi, yine tacirin geldiği bir günde onu karşılar ama atını elinden almaz. Tacir, atını nereye bağlayacağını sorunca da; “*Nereye bağlayacaksınız, ‘Eve giriniz’ diyen dilime bağlayın!*” der (Ercilasun – Turan 1989, 6-7).

Bektaşilere bağlı olarak anlatılan “Tanrı Misafiri” adlı fıkrada da insanların dini duygularını kullanmaya çalışan fırsatçılar eleştirilir. Bunlardan biri, rast gele kapıyı çalarak “Tanrı misafiri” olduğunu söyleyen birisi ile ilgilidir. Bektaşi’nin evine misafir olan zat, “Tanrı misafiri” olduğunu belirtince, Bektaşi bunu alıp camiye götürür ve; “*Buyurun işte, Tanrının evi, güle güle otur, sana bildiği gibi ikram etsin,*” der (Yıldırım 1999, 158).

Görüldüğü gibi toplumumuzda, insanlar arası ilişkilerde, misafirlik olgusu öylesine dengeli tutulmuş ki, bir taraftan misafirin en güzel şekilde ağırlanması için gereken uyarı yapılırken diğer taraftan bu durumu kötüye kullanıp iyi niyeti suiistimal eden menfaat düşkünleri ince bir mizahla uyarılmıştır. Aşağıda misafirliğin en makbulünün kısa süreli olduğuna şiir diliyle gönderme yapılır:

*“Misafirin iyisi
Gelir gider kış gibi*

*Misafirin kötüsü
Oturur baykuş gibi*” (Aksan 2008, 159)

Misafirlikte gereksiz yere uzun süreli oturup de ev sahibinin sabrını taşıranlar da şiir ile uyarılır:

*Ocakta göz
Kalmadı Söz
Kalkın gidin siz
Yatacağız biz* (anonim)

Diğer taraftan, halk arasında hocalarla/imamlarla ilgili yanlış bir izlenim hâlâ belleklerden silinmemiştir. Hocaların alınında “Ye!” yazılıdır. Onlar, yedirmeyi değil yemeyi, vermeyi değil almayı severler. Aşağıdaki dörtlükte de bu düşünce ima edilir:

*“Gelin gelin getiririn
Geçin geçin oturun
Burası imam evidir
Ne yiyin, ne götürün”* (Akalin 1972, 83)

Kardeşin kardeşe güveninin kalmadığı günümüz toplumunda ise misafir kültürü de zayıflamış, yerini bir takım hesaplarına bırakmıştır. Bu durumun, toplumsal yozlaşmayı, dağılmayı ve kişiler arası iletişim bozukluğunu da beraberinde getirdiği bir gerçektir. Divânü Lügat-it Türk'te geçen;

*“Bardı eren konuk bulup kutka sakar
Kaldı alığ oyuk körüp ewni yıkar”*

(Konuk bulunduğu zaman uğurlu sayan adamlar gitti. Karşıdan bir karaltı görseler –konuk geliyor diye- çadırını yıkıp gidenler kaldı.” (Atalay 1992/ I.C., 384) şeklindeki beyit, âdeta bugün için söylenmiştir.

Bugün, halk arasında, bu tür insanların misafire bakışını mizahi bir üslupla anlatan bir dörtlük şöyledir:

*Burası Harmandere
Ekmeğ istersen Allah vere
Su istersen diha dere
Yatmak istersen geldiğin yere* (Refahiye / Erzincan)

“Ölçülü sözler” arasında da bu düşünceyi teyit eder nitelikte örnekler bulunmaktadır:

*“Misafir eştâli selâse eyyam
Dördüncü gün kapı dışarı vesselâm”* (Tan 1999, 25)

“Hoş geldin misafir
Tava delik yağ da yok
Oda küçük yer de yok” (Tan 1999, 25)

6. Sonuç:

Bugün, büyük şehirlerde, aynı apartmanda yaşayan insanların bile birbirini tanımadığı bir yerde misafirlik geleneğinden söz etmek biraz zordur. Her şeyin yapaylaştığı bir zamanda evlere kabul edilen misafirler de gerçek yüz yerine yapmacık bir tavır ile karşılanmaktadır. Yapılan ikramların temelinde, misafiri en güzel şekliyle ağırlama düşüncesinden ziyade kendi varlığını, gücünü ve becerisini ispatlama kaygısı vardır. Misafirden misafire kapısı açılan salonlar ise, âdeta lüks ve pahalı eşyaların sergilendiği bir mekân konumundadır.

Sonuç olarak, git gide kozmopolit bir hâle gelen günümüz toplumundaki bütün bu olumsuzlukları bir tarafa bırakacak olursak, buraya kadar verdiğimiz örneklerde, Türk insanının asil ve onurlu bir davranışı olan misafirperverlik olgusu, kültürümüzün bir parçası olan anlatı türlerinde en güzel şekliyle yerini bulmuştur. Masal, efsane, halk hikâyesi gibi anlatılarda, sosyal hayatın bir temel taşı olan bu asil davranış iyi niyetin, sevginin, güvenin, paylaşmanın ve hoşgörünün de işareti olarak vurgulanmıştır. Misafirine iyi davranan ev sahibi ödüllendirilmiş, kötü davrananlar ise acımasızca cezalandırılmıştır. Böylece, insanların, birbirine destek olması, güvenmesi, karşılıksız olarak ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilmesi ve birlik içerisinde hareket edilmesi gerektiği konusunda mesajlar verilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- AKALIN, Sami (1972), *Türk Manileri*, C.: 1, İstanbul.
- AKSAN, Doğan (2008), *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*, Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım (1991), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1993), *Fırat Havzası Efsaneleri*, Antakya.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2002), *Taşeli Masalları*, Ankara.
- ATALAY, Besim (1992), *Divanü Lügat-it Türk Tercemesi*, C. I, Ankara.
- AYVA, Aziz (2000), *Beddua Sonucu Oluşan Göllerle İlgili Efsaneler*, Konya, (Selçuk Ün. Sos. Bil. Fak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri)
- AYVA, Aziz (2001), *Anadolu Göl Efsaneleri (İnceleme – Metin)*, Konya, (Selçuk Ün. Sos. Bil. Fak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BAYATLI, Necdet Yaşar (2009), *Irak Türkmenlerinin Halk Masalları (İnceleme- Metin – Sözlük)*, Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2004), *Türk dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican- ŞEKÜR, Turan, (1989), *Uygur Halk Masalları*, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı I / Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara.

- ERGUN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, C. II, Ankara.
- GENİŞ, Özlem (1998), *Malatyalı Suzan Geni,ş'ten Derlenen Masallar*, Elazığ (F.Ü. Fen-Ed. Fak. lisans tezi).
- GÖRGÜ Ansiklopedisi / Geleneklerimiz, Göreneklerimiz, (t.y.), (y.y.).
- GÖRKEM, İsmail (1989), "Hazar Gölü (Elazığ-Sivrice) Üzerine Anlatılan Efsaneler", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu (5-7 Kasım 1987) / Bildiriler*, Elazığ, 131-140.
- GÖRKEM, İsmail (2000), *Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara.
- GÖRKEM, İsmail (2006), *Elazığ Efsaneleri (İnceleme – Metinler)*, Elazığ.
- GÜLER, Zülfi (2006), *Divan Şiirinde Peygamber Hikâyelerine Telmih*, Malatya.
- KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1988), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul.
- ÖNAL, Mehmet Naci (2003), *Muğla Efsaneleri*, Muğla.
- ÖZÇELİK, Mehmet (2004), *Afyonkarahisar Masalları / Araştırma- İnceleme – Metin*, Isparta.
- PALA, İskender (2010); **Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri**, İstanbul, Kapı Yayınları.
- PİRİNÇÇİ, Behice (2002), *Elazığ Masalları Üzerine İnceleme*, Elazığ (F.Ü. Fen-Ed. Fak. lisans tezi).
- SAKAOĞLU, Saim (1989), *101 Anadolu Efsanesi*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2003a), *101 Anadolu Efsanesi*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2003b), *101 Türk Efsanesi*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim – Ali Duymaz (2002), *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları / İnceleme -Metin*, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim – Ali Berat Alptekin (2009), *Nasreddin Hoca*, Ankara.
- SEYİDOĞLU, Bilge (1980), "İki Gezgin Efsane Tahlili", *Köz*, 2(5), Ağustos, 1-3.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2001), *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Ankara.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2006), "Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme", *I. Uluslar Arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan I-II, C.II*", Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2006, 1069-1097.
- TAN, Nail (1999), *Türkçe'nin Oyaları / Divan ve Halk Edebiyatımızda Lâedrî ve Ölçülü Sözler*, Ankara.
- TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan (2004), *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, İst.
- YALMAN (YALKIN), Ali Rıza (1977), *Cenupta Türkmen Oymakları*, (Hızl. Sabahat Emir), II C., Ankara.
- YILDIRIM, Dursun (1999), *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Ankara.
- YILDIRIM, Nilüfer (2002), *Kutadgu Bilig'de Yer Alan Folklor Unsurları*, Elazığ (F. Ü. Sos. Bil. Enst. Yüksek lisans semineri).